

تجربه زیسته فرصت‌ها و چالش‌های ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاه‌های بیرجند)

زهره قوامی راد^۱

مهدی نوروزی^۲

خیرالنساء رمضان‌زاده^۳

زهره ماسنانی^۴

[10.22034/ssvs.2024.2975.3179](https://doi.org/10.22034/ssvs.2024.2975.3179)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۰۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۱/۲۹

دانشجویان، نیروی سازنده جامعه هستند و سازندگی، پیشرفت و تعالی جامعه بستگی به تلاش و همت این قشر از جامعه دارد. لذا باید کوشش کرد تا دغدغه‌های ذهنی و مشکلات آن‌ها برطرف گردد. ازجمله دغدغه‌های دانشجویان، یافتن شریک زندگی است که در سال‌های اخیر، نهاد رهبری در دانشگاه‌ها زمینه ازدواج دانشجویی را فراهم کرده است، این پژوهش سعی کرده فرصت‌ها و چالش‌های این‌گونه ازدواج‌ها را بررسی نماید. پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی از نوع پدیدارشناسی است که ۳۱ دانشجو، به روش نمونه‌گیری هدفمند از دانشگاه‌های بیرجند انتخاب شدند. برای تحلیل یافته‌ها از روش توصیفی کلایزی استفاده شد.

یافته‌ها شامل ۴ درون‌مایه اصلی، توصیف تجربه‌ها، عوامل زمینه‌ساز، چالش‌ها و عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی بود. هر کدام از این درون‌مایه‌های اصلی به چندین درون‌مایه فرعی نیز تقسیم شدند. یافته‌ها نشان داد ازدواج دانشجویی با وجود شیرینی‌ها و تجربیات مفیدی که دارد، با چالش‌هایی ازجمله مخالفت و سخت‌گیری خانواده‌ها، مهیا نبودن شرایط، عدم حمایت دانشگاه، مشکلات مالی و شغلی، اختلاف فرهنگی و... نیز همراه است که جهت ترویج ازدواج آسان و ازدواج دانشجویی و موفقیت این ازدواج‌ها، نیاز به فراهم کردن تسهیل‌کننده‌ها و رفع چالش‌ها ازجمله وام دانشجویی برای دانشجویان متأهل، حمایت خانواده‌ها و مهیا کردن شرایط می‌باشد. **واژگان کلیدی:** فرصت، چالش، ازدواج دانشجویی و پدیدارشناسی.

^۱ مسئول واحد خواهران نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

^۲ استادیار، دانشکده شیعه‌شناسی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: M.norouzi@urd.ac.ir

^۳ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

^۴ کارمند، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

مقدمه

زندگی خانوادگی، اصیل‌ترین، کامل‌ترین و بنیادی‌ترین نهاد زندگی اجتماعی است. نظام خانواده مانند هر واحد اجتماعی دیگر، کوچک‌ترین واحد و پدیده اجتماعی محسوب می‌شود (طهماسبی مقدم، ۱۳۹۷: ۱۱). درعین‌حال، منابع دینی ما نیز سرشار از آموزه‌هایی است که هر یک به‌نوعی بیانگر اهمیت و جایگاه ازدواج و خانواده است. ازدواج و تشکیل خانواده، طبیعی‌ترین راه حفظ دین و ایمان و حراست از حریم عفت و پاک‌دامنی نسل جوان تلقی می‌شود و از محبوب‌ترین بناهای تکامل و سعادت بشر نزد خداوند و مهم‌ترین سنت نبوی محسوب می‌گردد (حسن‌زاده، ۱۳۹۴). ازدواج در فرهنگ اسلامی موجب تکمیل دین و تکامل اخلاق، تأمین سلامت جامعه و دوام و بقای نسل و زمینه‌ساز پرورش جنبه‌های اجتماعی و پذیرش مسئولیت فردی، عبادی و اجتماعی مسلمانان است (پناهی، ۱۳۸۵). با عنایت به لزوم ارتقای شاخص‌های مهم جمعیتی، مقام معظم رهبری با دیدگاهی کلان، جامع و آینده‌نگر اصول چهارده‌گانه‌ای را جهت هدایت سیاست‌های کلی جمعیت تعیین کردند و نقش گسترده‌ای برای تمام نهادها و سازمان‌های متولی و اثرگذار برشمردند. مطابق بند ۲ «سیاست‌های کلی جمعیت»، رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل کارآمد یکی از وظایف مهم دستگاه‌ها و نهادهای اجرایی کشور است (تاج‌بخش و نصیری، ۱۴۰۰). دانشجویان، نیروی سازنده جامعه‌اند و سازندگی، پیشرفت و تعالی جامعه بستگی به تلاش و همت این قشر از جامعه دارد. لذا باید کوشش کرد تا دغدغه‌های ذهنی و مشکلات آن‌ها برطرف گردد و توجه به نیازهای اساسی آن‌ها از مهم‌ترین اموری است که متولیان فرهنگی باید به آن بپردازند (قوتی سفیدسنگی، شهابی و حسن‌زاده چوکانلو، ۱۳۹۵). ازجمله نیازهای اساسی آن‌ها، یافتن شریک مناسب برای زندگی است. لذا در سال‌های اخیر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری ازجمله اولویت‌های مهم در این زمینه را پرداختن به امر ازدواج که اولین گام در مسیر تشکیل خانواده است، دانسته و بر آن شده که با تشکیل «ستاد ازدواج دانشجویی» در ترویج ازدواج‌های آسان، آگاهانه بهنگام و پایدار و شکل‌گیری و تحکیم بنیاد خانواده در میان دانشجویان نقش مؤثری را ایفا نماید و برنامه‌های متعددی را در تحقق این امر مهم طراحی و اجرا نموده است. پژوهش‌های انجام شده در حوزه ازدواج‌های دانشجویی نشان می‌دهد میزان ثبات و پایداری زندگی مشترک در این ازدواج‌ها بالاتر از سطح جامعه است؛ چنان که بررسی وضعیت پایداری

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

ازدواج‌های دانشجویی از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶ نشانگر آن است که میزان پایداری این ازدواج‌ها چند برابر بیش از سایر ازدواج‌ها بوده و دچار آسیب‌های کمتری شده‌اند. بدون تردید، ارائه آموزش‌های قبل و پس از ازدواج که با هدف ارتقای سطح آگاهی دانشجویان در حوزه ازدواج و خانواده صورت می‌گیرد، یکی از عوامل مؤثر در کسب این نتایج محسوب می‌شود. بر اساس آمار ثبت احوال، بیش از ۹۴ درصد ازدواج‌های دانشجویی بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶ پایدار مانده و تنها ۶ درصد از این ازدواج‌ها منجر به طلاق شده است که از نظر آماری اصلاً خوب نیست و این رقم باید به حداقل ممکن برسد، چراکه ازدواج‌های دانشجویی، آگاهانه است و پایداری این ازدواج‌ها در پناه این آگاهانه بودن است (شریعتی، اسماعیلی و حجازی، ۱۴۰۱). آمار نهاد رهبری در دانشگاه‌ها نیز نشان می‌دهد در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ تنها حدود ۶ درصد از این ازدواج‌ها به طلاق منجر شده است که این عدد در ازدواج‌های کل کشور ۲۲ درصد است. با این که درصد موفقیت ازدواج‌های دانشجویی چند برابر میانگین ازدواج‌های کشور است، ولی همچنان شاهد آن هستیم که نسبت به کل ازدواج‌های ثبت‌شده، درصد پایینی دارند (کیهان، ۱۳۹۸). لذا برای کاهش و رفع همین آمار و ترغیب به ازدواج دانشجویی لازم است برنامه‌ریزی‌های فرهنگی دقیقی صورت گیرد. پژوهش خلجی‌نیا، عباسی و خاکی (۱۳۹۷) نشان داد ازدواج همه جنبه‌های زندگی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و زندگی آنان را متحول می‌کند. ازدواج دانشجویی با چالش‌هایی همراه است که زمینه را برای رسیدن به تکامل فراهم می‌سازد. دانشجویان با ازدواج به سمت خودشکوفایی می‌روند که این وضعیت به زندگی آنان معنا می‌بخشد و زمینه را برای پیشرفت در مسیر زندگی فراهم می‌کند. مهدوی و نعمتی (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی نشان دادند در دانشجویان به ترتیب عواملی مثل مکان مناسب، هم‌دوره‌ای بودن، هزینه پایین و مخالفت والدین برای پایان تحصیلات منجر به ازدواج دانشجویی شده است. این یافته‌ها گویای آن است که عوامل روان‌شناختی و اجتماعی - اقتصادی به فرایند ازدواج دانشجویی کمک کرده است. غضنفری (۱۳۹۱) نیز نشان داد که نسبت طلاق در ازدواج‌های دانشجویی ۳/۲ درصد است و ۲ درصد نیز از زندگی خود ناراضی هستند. همچنین تمام عوامل زناشویی تأثیر معناداری بر رضایت از زندگی زوج‌های دانشجو دارند، اما عوامل کنار آمدن با یکدیگر، رابطه پر بار و با محتوا، داشتن علائق مشترک و اهمیت دادن به همسر از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رضایت از زناشویی هستند و بیش از ۶۵ درصد واریانس رضایت از زندگی را تبیین می‌نمایند. از بین عوامل اجتماعی، اقتصادی و آموزشی مؤثر بر رضایت از زناشویی، محل سکونت و شغل مرد، اطلاع زن از پس‌انداز همسر و اطلاع زن از کمک به خانواده همسر مهم می‌باشد. لذا آنچه در این راستا اهمیت

دارد و می‌تواند دست‌اندرکاران امور فرهنگی را در جهت برنامه‌ریزی موفق در این زمینه یاری رساند، شناخت دقیق از چالش‌ها و فرصت‌هایی است که در شرایط واقعی وجود دارد. بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده به شکل پیمایشی صورت پذیرفته و تجارب دانشجویانی که ازدواج دانشجویی داشتند کمتر مورد بررسی قرار گرفته است، درحالی‌که این تجارب بستر واقعی می‌تواند برای دست‌اندرکاران حوزه ازدواج دانشجویی، جهت برنامه‌ریزی‌های فرهنگی - اجتماعی در این حوزه، به صورت واقعی بسیار کاربردی باشد و با کاهش محدودیت‌ها و بهبود شرایط و الزامات آموزشی، ازدواج‌های موفق‌تری حاصل گردد. لذا این مطالعه باهدف شناسایی و تبیین فرصت‌ها و چالش‌های ازدواج دانشجویی انجام شد.

روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر به روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی صورت گرفت. هدف مطالعه پدیدارشناسی، تشریح و توضیح ساختار یا ماهیت تجارب زنده در مورد یک پدیده جهت ارائه یک معنا و مفهوم واحد برای نشان دادن نماد و ذات آن پدیده و ارائه توصیفی دقیق از تجارب زنده روزمره آن است. به‌طورکلی، در مطالعات پدیدارشناسی منبع اصلی داده‌ها، گفتگوهای عمیق محقق و شرکت‌کنندگان است. محقق بدون آنکه بحث را هدایت کند به شرکت‌کنندگان کمک می‌کند تا تجربیات زنده خود را توصیف کنند (صانعی و نیکبخت ناصربادی، ۲۰۰۲).

مشارکت‌کنندگان

مشارکت‌کنندگان، دانشجویان متأهل دانشگاه بیرجند بودند که در دوران دانشجویی ازدواج نمودند. نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام شد. برای دسترسی به مشارکت‌کنندگان، با افراد تماس گرفته شد و هدف کار توضیح داده شد. در بررسی‌های پدیدارشناسی، تا زمان دستیابی به ضابطه اشباع در مورد مفهوم پدیده موردبررسی، نمونه‌گیری باید ادامه یابد (مایسون، ۲۰۱۰) تا جایی که با افزایش حجم نمونه، حجم داده‌های افزوده‌شده چشم‌گیر نباشد. از آنجایی که ملاک حجم نمونه رسیدن به اشباع داده بود، بعد از تکمیل پرسش‌نامه‌های باز توسط ۲۸ نفر اطلاعات به اشباع رسید، اما جهت اطمینان پرسش‌نامه مذکور در اختیار ۳ نفر دیگر دیگر قرار داده شد که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آن‌ها در جدول ۱ آمده است:

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

جدول ۱: ویژگی های جمعیت شناختی مشارکت کنندگان

سن	مدت ازدواج	تعداد فرزندان	رشته تحصیلی	مقطع تحصیلی	جنس	دانشگاه محل تحصیل
۲۳	۳	۰	بیومکانیک ورزشی	کارشناسی ارشد	مرد	دانشگاه بیرجند
۳۲	۸	۲	مهندسی منابع طبیعی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۳۱	۱۱	۲	جغرافیا	لیسانس	زن	دانشگاه بیرجند
۳۳	۴	۰	شیمی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۳۰	۳	۱	مهندسی کامپیوتر	لیسانس	مرد	دانشگاه بیرجند
۴۰	۱۸	۵	علوم تربیتی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۳۷	۱۳	۲	ریاضی	دکتری	زن	دانشگاه بیرجند
۳۲	۱۲	۲	دکتری منابع آب	دکتری	مرد	دانشگاه بیرجند
۳۱	۲	۰	علوم دامی	دکتر	مرد	دانشگاه بیرجند
۳۰	۴	۱	کشاورزی	ارشد	مرد	دانشگاه بیرجند
۲۲	۲	۰	گیاه پزشکی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۲۱	۲	۰	زبان و ادبیات انگلیسی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۲۲	۵ ماه	۰	گیاه پزشکی	کارشناسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند

۲۶	۵	۰	مهندسی بهداشت حرفه‌ای	کارشن اسی	زن	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۲۲	۳	۰	پزشکی	دکتری حرفه‌ای	زن	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۲۴	۲,۵	۰	بهداشت عمومی	کارشن اسی	زن	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۲۲	۳	۰	فلسفه	کارشن اسی	زن	دانشگاه بیرجند
۲۳	۱	۰	پزشکی	دکتری حرفه‌ای	زن	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۲۵	۶	۰	پزشکی	دکتری حرفه‌ای	زن	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۲۵	۶	۰	پزشکی	دکتری حرفه‌ای	مرد	دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
۴۰	۱۵	۳	تربیت بدنی	کارشن اسی ارشد	زن	دانشگاه بیرجند
۲۶	۵	۱	علوم کامپیوتر	کارشن اسی	زن	دانشگاه صنعتی بیرجند
۳۴	۱۲	۳	مدیریت بازرگانی	کارشن اسی	زن	دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند
۳۴	۱,۶	۰	شیمی	دکتری	مرد	دانشگاه بیرجند
۲۶	۳,۱	۰	زیست‌شناسی	کارشن اسی	زن	دانشگاه بیرجند
۲۸	۶	۱	شیمی	کارشن اسی	زن	دانشگاه بیرجند

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

دانشگاه آزاد واحد بیرجند	زن	کارشن اسی	حقوق	۱	۱۴	۳۴
دانشگاه بیرجند	مرد	کارشن اسی ارشد	زبان و ادبیات فارسی	۲	۱۳	۳۷
دانشگاه پیام نور بیرجند	زن	کارشن اسی ارشد	روانشناسی تربیتی	۲	۱۰	۳۴
دانشگاه بیرجند	زن	کارشن اسی ارشد	زبان و ادبیات فارسی	۲	۱۱	۳۵
دانشگاه فرهنگیان بیرجند	مرد	کارشن اسی	علوم تربیتی	۰	۱,۵	۲۳

ابزار پژوهش

در این پژوهش جهت جمع‌آوری داده‌ها، تعدادی سؤال به شرح ذیل طراحی و به‌صورت پرسش‌نامه باز (مبتنی بر مصاحبه ساختارمند کتبی) داده‌ها جمع‌آوری شد. سوالات طراحی شده توسط ۳ نفر از متخصصان حوزه علوم تربیتی و فرهنگی مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. علت بهره‌گیری از ابزار پرسش‌نامه باز، عدم دسترسی به افراد مشارکت‌کننده (به علت شرایط کرونا) و اهمیت استفاده از تنوع افرادی بود که تجربه ازدواج دانشجویی را داشتند. سوالات به این صورت تنظیم شده بود که ابتدا از افراد خواسته شده بود، تجربه خودشان را از ازدواج دانشجویی و نحوه آشنایی بیان کنند. سپس در سوالات بعدی، عوامل زمینه ساز ازدواج آنان، موانع و چالش‌هایی که با آن روبه‌رو بودند و عواملی که تسهیل‌کننده ازدواج آنان بود، مورد پرسش قرار می‌گرفت.

به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی، در تماس با افراد، پس از معرفی پژوهشگر و بیان اهداف پژوهش، به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات محرمانه خواهد ماند و آن‌ها می‌توانند از شرکت در پژوهش، هر زمان که بخواهند انصراف دهند. همچنین از آن‌ها اجازه گرفته شد در صورت نیاز، مجدداً با آن‌ها تماس گرفته شود.

روش تحلیل داده‌ها

برای تحلیل یافته‌ها از روش توصیفی کلایزی مطابق با روندی که مورو، رودریگز و کینگ (۲۰۱۵) به آن پرداخته‌اند، استفاده شد. در گام اول، پاسخ سؤالات باز (مصاحبه ساختاریافته کتبی) داده‌شده بارها و بارها خوانده شد تا یک معنای کلی درباره محتوای آن به دست آید. در گام دوم، جملات مهمی که با پدیده ازدواج دانشجویی مرتبط بود، شناسایی شد و این جملات در برگه دیگری یادداشت و با شماره صفحه و خط کدگذاری شدند. در گام سوم، از هر عبارت یک مفهوم که بیانگر معنی و قسمت اساسی تفکر فرد بود، استخراج شد. در گام چهارم، این معانی فرموله شده، در مقولات، دسته‌ها و درون‌مایه‌ها طبقه‌بندی گردیدند. در گام پنجم، یافته‌ها در یک توصیف منسجم از پدیده موردنظر ادغام شدند. در گام ششم، ساختار اساسی پدیده (تا حد امکان به صورت واضح و شفاف) توصیف شد. در مرحله پایانی، فرایند اعتباربخشی با ارجاع به برخی از شرکت‌کنندگان و پرسش درباره اینکه آیا یافته‌ها واقعاً تجارب مشارکت‌کنندگان را منعکس می‌نماید یا خیر، انجام شد.

یافته‌های پژوهش

هدف از این مطالعه بررسی تجربه زیسته دانشجویانی بود که ازدواج دانشجویی داشته‌اند، یافته‌ها

نشان می‌دهند که تجربه افراد در قالب ۴ درون‌مایه اصلی قرار می‌گیرد:

۱. توصیف تجربه‌های ازدواج دانشجویی
۲. عوامل زمینه‌ساز ازدواج دانشجویی
۳. چالش‌های ازدواج دانشجویی
۴. عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

جدول ۲: درون‌مایه‌های اصلی و فرعی از تحلیل داده‌ها

درون‌مایه‌های اصلی	درون‌مایه‌های فرعی
توصیف تجربه‌های ازدواج دانشجویی	رضایتمندی، همدلی و صمیمیت، درک و شناخت متقابل، ابزار پیشرفت، ازدواج آسان
عوامل زمینه‌ساز ازدواج دانشجویی	دوستان و آشنایان، همکاری در امور فرهنگی و اجرایی دانشگاه، شناخت مستقل و فردی، معرفی افراد و نهادهای معتبر دانشگاه
چالش‌های ازدواج دانشجویی	مخالفت و سخت‌گیری خانواده‌ها، مهیا نبودن شرایط، عدم حمایت دانشگاه، مشکلات مالی و شغلی، اختلاف فرهنگی، عدم وجود امکانات مناسب در دانشگاه
عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی	حمایت خانواده‌ها، حمایت دوستان و آشنایان، وجود نهادهای حمایتگر در دانشگاه، رفتار منطقی و عاقلانه زوجین، قناعت و ساده زیستی زوجین، شناخت مستقل و فردی، مشاوره، علاقه‌مندی، شرایط محیطی دانشگاه، امکانات موجود، قناعت و ساده زیستی زوجین، اعتقاد و باورهای مذهبی

در ادامه این درون‌مایه‌ها و زیرمجموعه آن‌ها به تفصیل توضیح داده می‌شود:

• درون‌مایه اصلی: توصیف تجربه‌های ازدواج دانشجویی

دانشجویان مطرح کردند که یکی از اثرات ازدواج دانشجویی، کسب تجربه‌هایی ازجمله: رضایتمندی، همدلی و صمیمیت، درک و شناخت متقابل، ابزار پیشرفت و ازدواج آسان بوده است. موارد یاد شده براساس تجربه مشارکت‌کنندگان ازدواج دانشجویی به‌عنوان عواملی قلمداد شده که زندگی مشترک را به مسیر درستی هدایت کرده و از مشکلات ازدواج‌هایی که بدون شناخت و علاقه‌مندی انجام می‌گیرد، جلوگیری نموده است.

درون‌مایه‌های فرعی شامل موارد ذیل می‌شود:

✓ درون‌مایه فرعی ۱: رضایتمندی

رضایتمندی، احساس خوشحالی یا خرسندی به دلیل کاری که انجام دادید یا اتفاقی که برای شما افتاده است، معنا می‌شود. یکی از عوامل مهم در ازدواج براساس تجربه مشارکت‌کنندگان که در نتیجه ازدواج دانشجویی حاصل شود، شناخت بهتر ویژگی‌های فردی طرفین به علت حضور در یک فضای مشترک و در شرایط مختلف است. از طرفی، چون انسان از تحمیل گریزان است و در ازدواج دانشجویی طرفین

انتخاب‌کننده هستند، این رضایتمندی بیشتر در آنان ایجاد می‌شود. مشارکت‌کننده شماره ۱۶ تجربه خود را این گونه بیان می‌نماید:

«از تصمیم خود راضی بوده و خداوند را شاکرم...»

✓ درون‌مایه فرعی ۲: همدلی و صمیمیت

همدلی زناشویی به معنی آن است که آنچه را که در ذهن و قلب همسر می‌گذرد را طرف مقابل درک کند و سپس نسبت به او رفتار و عمل همدلانه نشان دهد که این مهارت، صمیمیت را در پی دارد. یکی دیگر از واکنش‌های دانشجویان نسبت به تجربه ازدواج دانشجویی، همدلی و صمیمیت در زوجین بود. مشارکت‌کننده شماره ۳ تجربه خود را این گونه بیان می‌نماید:

«یک مسیر امن و مطمئن برای اقتضائات سنی و هیجانات جوانی...»

✓ درون‌مایه فرعی ۳: درک و شناخت متقابل

شناخت متقابل، یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زناشویی است که به زوجین کمک می‌کند تا به درک بهتری از همسر خود دست یابند. مسلم است که هر چه شناخت بیشتری از شخصیت، عواطف، احساسات و خواسته‌های همسر خود داشته باشند، می‌توانند رابطه بهتری داشته باشند. یکی دیگر از واکنش‌های دانشجویان نسبت به تجربه ازدواج دانشجویی، درک و شناخت متقابل بود. مشارکت‌کننده شماره ۱۴ تجربه خود را این گونه بیان می‌نماید:

«در محیط دانشگاه با رعایت چارچوب اخلاقی می‌شود به شناخت بیشتر و بهتری رسید بدون دخالت اطرافیان.»

✓ درون‌مایه فرعی ۴: ابزار پیشرفت

ایجاد انگیزه در افراد باعث پیشرفت و انجام بهتر کارها می‌شود و همسران به واسطه فراهم کردن این انگیزه و ایجاد شرایط مناسب، زمینه پیشرفت یکدیگر را فراهم می‌نمایند. یکی دیگر از واکنش‌های دانشجویان نسبت به تجربه ازدواج دانشجویی، ابزار پیشرفت بود. این دانشجویان ازدواج دانشجویی را فرصتی برای رقابت سالم و اهداف یکسان در زمینه تحصیل می‌دانستند مشارکت‌کننده شماره ۱ تجربه خود را این گونه بیان می‌نماید:

«جالب‌ترین اتفاق زندگی‌ام، ازدواج با یک هم‌کلاسی بود که در کمال عشق و علاقه در رقابت بسیار بزرگی بودیم.»

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

• درون‌مایه ۲: عوامل زمینه‌ساز در ازدواج دانشجویی

عوامل زیادی می‌تواند زمینه‌ساز ازدواج باشند و عدم وجود این عوامل، فراهم شدن ازدواج را با مشکل مواجه می‌نماید. طبق گفته دانشجویان عوامل ذیل زمینه‌ساز و مداخله‌گر در امر ازدواج دانشجویی بودند:

✓ درون‌مایه فرعی ۱: دوستان و آشنایان

دوستان و آشنایان به‌عنوان تسهیلگران ازدواج، از نظر دانشجویان یکی از عوامل زمینه‌ساز ازدواج آنان بود. مشارکت‌کننده شماره ۱ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«دانشگاه و دوستان دانشگاهیم عامل ازدواج ما شدند.»

✓ درون‌مایه فرعی ۲: فعالیت و همکاری در امور فرهنگی و اجرایی

از دیگر عوامل زمینه‌ساز در ازدواج دانشجویی از نظر دانشجویان، فعالیت و همکاری آن‌ها در امور فرهنگی و اجرایی بوده است. انجام این فعالیت‌ها، شرایط شناخت یکدیگر را به‌خصوص در زمینه ارزش‌ها و باورها فراهم می‌نماید. مشارکت‌کننده شماره ۳ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«در کنار درس خواندن در دانشگاه، کارهای فرهنگی هم انجام می‌دادیم و همین کارهای فرهنگی باعث آشنایی مان شد.»

✓ درون‌مایه فرعی ۳: شناخت مستقل و فردی

از دیگر زمینه‌ها و عوامل آشنایی دانشجویان با همدیگر، هم‌کلاسی بودن و شناخت آن‌ها در دانشگاه بود که زمینه شناخت مستقل و فردی دو فرد از همدیگر بوده است. مشارکت‌کننده شماره ۲۱ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«شرایط دانشجویی دوطرفه من و هم‌سرم و اینکه در محیط دانشگاه باهم آشنا شدیم، بعد از معرفی شدنم توسط دوستان به ایشون و آشناییمون، همدیگر رو انتخاب و ازدواج کردیم.»

✓ درون‌مایه فرعی ۴: معرفی افراد و نهادهای معتبر دانشگاه

از دیگر عوامل زمینه‌ساز در امر ازدواج نهادهای معتبر در دانشگاه بودند که زمینه‌ساز معرفی دو فرد از طریق واسطه‌گری بودند. مشارکت‌کننده شماره ۱۲ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«نهاد رهبری واسطه ازدواج ما شدند.»

• درون‌مایه ۳: چالش‌ها و موانع ازدواج دانشجویی

✓ درون‌مایه فرعی ۱: مخالفت و سخت‌گیری خانواده‌ها

ازجمله چالش‌ها و موانع ازدواج دانشجویی از نظر دانشجویان، مخالفت و سخت‌گیری خانواده‌ها بیان شد. این مخالف‌ها و سخت‌گیری‌ها، گاهی دلایل منطقی نظیر نداشتن شغل و درآمد داشت، ولی گاهی اوقات فقط به علت ترس از انتخاب نادرست و از روی احساس توسط فرزندان، صورت می‌گرفت. مشارکت‌کننده شماره ۱۹ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«خانواده همسرم به دلیل سن پایین ایشون (۱۹ سال) و نداشتن شغل و درآمد تاحدودی مخالف ازدواج بودند که بعد از آشنایی خانواده‌ها و تلاش‌های همسرم، رضایت حاصل شد.»

✓ درون‌مایه فرعی ۲: مهیا نبودن شرایط

از دیگر چالش‌ها و موانع ازدواج دانشجویی از نظر دانشجویان مهیا نبودن شرایط از جمله عدم‌شناخت کافی؛ دوری از خانواده و سن پایین بود. مشارکت‌کننده شماره ۳ تجربه خود را دوری از شهر و خانواده این‌گونه بیان می‌نماید:

«ازدواج دانشجویی یعنی همسرت فعلاً شغلی ندارد. احتمالاً سربازی هم نرفته است و از دو شهر مختلف ممکن است باشید که این یعنی دوری از شهر و خانواده و غربت. اگر با این مسائل می‌توانید کنار بیایید، بله توصیه می‌کنم.»

✓ درون‌مایه فرعی ۳: عدم‌حمایت دانشگاه

از دیگر چالش‌ها و موانع در این زمینه، عدم‌حمایت دانشگاه بیان شد. برخی از دانشجویان فراهم نکردن شرایط آموزش و مشاوره زوجین توسط دانشگاه را زمینه‌ساز مشکلاتی در زمینه ازدواج شان بیان کردند. مشارکت‌کننده شماره ۱۵ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«چالش‌های اول ازدواج بسیار بودند و همچنان هم هستند و دروس بسیار حتی برای ما زمان تفریح نمی‌گذارد چه برسد مطالعه در مورد ازدواج و...».

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

✓ درون‌مایه فرعی ۴: مشکلات مالی و شغلی

از دیگر چالش‌ها و موانع، مشکلات مالی و شغلی بیان شد. دانشجویان از مهم‌ترین موانع در این زمینه را مشکلات اقتصادی و عدم تأمین شغل بیان کردند. مشارکت‌کننده شماره ۲۱ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«مشکل اصلی فقط شرایط دانشجویی دوطرفه ما بود که از نظر اقتصادی هردو متکی به خانواده‌ها بودیم مخصوصاً همسر که سربازی نرفته بود و تا پایان دوران خدمتشون باید متکی به خانواده می‌شدیم.»

✓ درون‌مایه فرعی ۵: اختلاف فرهنگی

از دیگر موانع ازدواج، اختلاف فرهنگ‌ها و عقاید بیان شد. اختلاف فرهنگی و تفاوت عقاید، زمینه‌ساز بروز شرایطی می‌گردد که درک متقابل طرفین را در مسائل مختلف کم می‌کند و این تفاوت‌ها، خانواده‌ها را بیشتر تحت تأثیر قرار می‌دهد و سوء تفاهم‌هایی را ایجاد می‌کند که زمینه بروز دلخوری طرفین و مشکلاتی را فراهم می‌نماید. مشارکت‌کننده شماره ۴ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«مسائل ما صرفاً از طرف خانواده بود که به دلیل دو فرهنگ متفاوت، مشکلاتی هم در طی مسیر ازدواج و هم در زندگی مشترک داشتیم.»

✓ درون‌مایه فرعی ۶: عدم وجود امکانات مناسب در دانشگاه

عدم وجود امکانات مناسب در دانشگاه نیز از دیگر موانع پیش رو دانشجویان در امر ازدواج دانشجویی بیان شد. این امکانات از نظر دانشجویان شامل وام‌هایی دانشجویی برای تأمین مخارج روزمره زوجین، وجود خوابگاه‌های متاهلین، فضاهای تفریحی ورزشی مشترک، اردوهای مختص زوجین و ... است. مشارکت‌کننده شماره ۱ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«اهمیت ندادن دانشگاه به مشکلات از جمله وام دانشجویی...»

• درون‌مایه ۴: عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی

عواملی می‌تواند ازدواج دانشجویی را تسهیل کند و شرایط راحت‌تری برای زوجین فراهم سازد. این عوامل براساس تجارب دانشجویان شامل حمایت خانواده‌ها، حمایت دوستان و آشنایان، وجود نهادهای حمایتگر در دانشگاه، رفتار منطقی و عاقلانه زوجین، قناعت و ساده زیستی زوجین، شناخت مستقل و فردی، مشاوره،

علاقه‌مندی، شرایط محیطی دانشگاه، امکانات موجود، قناعت و ساده‌زیستی زوجین، اعتقاد و باورهای مذهبی بیان گردید.

✓ درون‌مایه فرعی ۱: حمایت خانواده

دانشجویان از جمله عوامل مؤثر و تسهیل‌کننده در زمینه ازدواج دانشجویی را حمایت خانواده در زمینه‌های تأمین هزینه‌های ازدواج مطرح نمودند. مشارکت‌کننده شماره ۲۱ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید: «مخصوصاً آگه حمایت کافی از طرف خانواده‌ها میشن، مخصوصاً از طرف آقایان چون معمولاً آقایان خدمت سربازی نرفتن و نمیتونن از نظر اقتصادی متکی به خودشون باشن و نیاز هست که حتماً خانواده حمایت مافی رو در تأمین نیازهای اولیه زوجین داشته باشن.»

✓ درون‌مایه فرعی ۲: حمایت دوستان و آشنایان و اساتید

حمایت دوستان و آشنایان از دیگر عوامل تسهیل‌کننده در زمینه ازدواج دانشجویی بود. اساتید و دوستان و آشنایان در دانشگاه در صورتی که بدون ارائه مشاوره‌های غیر علمی به زوجین عمل نمایند، می‌تواند به عنوان عاملی حمایت‌کننده باشند. براساس تجارب مشارکت‌کنندگان، اساتید می‌توانند شرایط شناخت منطقی طرفین را فراهم نمایند. مشارکت‌کننده شماره ۳۰ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید: «تلاش‌های بی‌دریغ یکی از استادان دلسوز...»

✓ درون‌مایه فرعی ۳: وجود نهادهای حمایتگر در دانشگاه

از نظر دانشجویان فراهم کردن زمینه آشنایی، واسطه‌گری در امر ازدواج، پیگیری‌های لازم از سود نهاد و کمک به شناخت همدیگر، از جمله حمایت‌های نهادهای مختلف در زمینه ازدواج دانشجویی بوده است. مشارکت‌کننده شماره ۸ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید: «مشاوره، کمک، راهنمایی و وساطت دفتر نهاد نمایندگی خیلی برای ما کمک‌کننده بود.»

✓ درون‌مایه فرعی ۴: رفتار منطقی و عاقلانه زوجین

از دیگر عوامل مؤثر و تسهیل‌کننده در زمینه ازدواج دانشجویی، رفتار منطقی و عاقلانه دو طرف همراه با صبوری، پیگیری و شجاعت بوده است. مشارکت‌کننده شماره ۲۵ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید: «به نظرم، مهم‌ترین دلیل شکل‌گیری ازدواج، مصمم بودن پسر برای تشکیل خانواده است. چون اگر پسر مصمم و با اراده باشد، مدام برای اثبات خودش به خانواده‌ها تلاش می‌کند.»

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

✓ درون‌مایه فرعی ۵: قناعت و ساده‌زیستی زوجین

از دیگر عوامل تسهیل‌کننده، قناعت و ساده‌زیستی زوجین بیان شد. به دلیل عدم داشتن شغل و پشتوانه مالی شخصی، ساده‌زیستی و قناعت دانشجویان می‌تواند از بروز مشکلات بین زوجین جلوگیری نماید. مشارکت‌کننده شماره ۲۴ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«اراده و علاقه دو طرف و در نظر نگرفتن مسائل بی‌مورد مثل مهریه سنگین عروسی مجلل و ...»

✓ درون‌مایه فرعی ۶: شناخت مستقل و فردی

از دیگر عوامل تسهیل‌کننده، شناخت مستقل و فردی بیان شد. این شناخت به‌واسطه حضور در محیط مشترک فراهم می‌شود که شامل نقاط قوت و ضعف طرفین، علایق و ارزش‌ها و باوری‌های فردی، خصوصیات اخلاقی، رفتار میان فردی و... است. مشارکت‌کننده شماره ۹ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«داخل دانشگاه آشنا شدم. بعد از یک دوره شناخت، با خانواده رفتیم خواستگاری.»

✓ درون‌مایه فرعی ۷: مشاوره

از دیگر عوامل تسهیل‌کننده در زمینه ازدواج، مشاوره‌های قبل از ازدواج بوده است. مشاوره قبل از ازدواج باعث انتخاب عاقلانه و رفتارهای عقلانی در ازدواج می‌گردد. مشارکت‌کننده شماره ۲ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«کمک گرفتن از مشاورینی که از طرف نهاد به خوابگاه می‌آمدند.»

✓ درون‌مایه فرعی ۸: علاقه‌مندی

از دیگر عوامل تسهیل‌کننده، علاقه‌مندی دو طرف به همدیگر بوده است. علاقه اگر با شناخت کامل صورت گیرد، می‌تواند پذیرش مسائل را در طرفین افزایش دهد، چراکه دو طرف سعی می‌کنند به هر طریقی محبت طرف مقابل را جلب نمایند. مشارکت‌کننده شماره ۲۴ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«اراده و علاقه دو طرف و در نظر نگرفتن مسائل بی‌مورد مثل مهریه سنگین عروسی مجلل و ...»

✓ درون‌مایه فرعی ۹: شرایط محیطی دانشگاه

شرایط محیطی دانشگاه نیز یکی دیگر از عوامل زمینه‌ساز در زمینه امر ازدواج دانشجویی بیان شد. این موارد براساس تجارب مشارکت‌کنندگان عبارت‌اند از: کار دانشجویی، مشاغل موقت مرتبط با درس نظیر تولید محتواهای تخصصی و... مشارکت‌کننده شماره ۳ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«شغل موقت مرتبط با درس خیلی می‌تونه کمک کنه یک درآمدی داشته باشیم.»

✓ درون‌مایه فرعی ۱۰: امکانات موجود

امکانات دانشگاه به بیان مشارکت‌کنندگان می‌تواند دغدغه دانشجویان را برای رفع نیازهای اساسی مرتفع نماید. این امکانات نظیر سیستم تغذیه دانشجویی، خوابگاه‌های متاهلی، سرویس‌های دانشجویی برای حمل‌ونقل و... است. شرکت‌کننده شماره ۱۵ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«امکانات رفاهی دانشگاه مثل غذای سلف و... خودش خرج زندگی را خیلی کمتر کرده و احساس آرامش می‌دهد و از ترس از نداری پس از ازدواج می‌کاهد.»

✓ درون‌مایه فرعی ۱۱: اعتقاد و باورهای مذهبی

از دیگر تسهیل‌کننده‌ها در امر ازدواج دانشجویی، اعتقاد و باورهای مذهبی و توکل و توسل به خدا و ائمه بیان شد. این درون‌مایه در ازدواج غیر دانشجویی نیز حاکم است، ولی در ازدواج دانشجویی بنابر شرایط خاص آن‌که زوجین دغدغه‌های بیشتری را دارند، می‌تواند سلامت روانی آنان را بهبود ببخشد. مشارکت‌کننده شماره ۷ تجربه خود را این‌گونه بیان می‌نماید:

«توکل و اعتماد به خدا و توسل به امام رضا علیه‌السلام مایه آرامش آن مقطع ما بود. البته باتجربه ثابت شد که این اعتماد واقعی بود و امام رضا لطف و عنایت زیادی به زندگی ما داشتند.»

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف درک تجربه زیسته دانشجویان درباره ازدواج دانشجویی به بررسی احساسات، نگرش‌ها و تجربه ۳۱ نفر از دانشجویان دانشگاه بیرجند که ازدواج دانشجویی داشتند، پرداخت. تحلیل تفسیری یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها در ۴ درون‌مایه اصلی توصیف تجربه‌های ازدواج دانشجویی، عوامل زمینه‌ساز ازدواج دانشجویی، چالش‌های ازدواج دانشجویی و عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی طبقه‌بندی شد.

مشارکت‌کنندگان این مطالعه تجربه ازدواج دانشجویی خود را با مفاهیمی نظیر رضایت‌مندی، همدلی و صمیمت، درک و شناخت متقابل، ابزار پیه شرف و ازدواج آسان توصیف نمودند. بسیاری از دانشجویان از ازدواج دانشجویی احساس رضایت داشتند. قوتی سفید سنگی و همکاران (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی دریافتند که رضایت فوق‌العاده از جمله تجربه‌های ازدواج دانشجویی بوده است. آقایی (۱۳۸۱) در پژوهشی نشان داد که ۴۸ درصد از دانشجویان، ازدواج دانشجویی را بهترین نوع ازدواج توصیف کرده‌اند. افزون بر این، ۳۲ درصد از خانواده‌ها موافق ازدواج دانشجویی بودند.

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

دومین درون‌مایه اصلی این پژوهش عوامل زمینه‌ساز در امر ازدواج دانشجویی بود که دانشجویان مواردی از جمله دوستان و آشنایان، همکاری در امور فرهنگی و اجرایی دانشگاه، شناخت مستقل و فردی، معرفی افراد و نهادهای معتبر دانشگاه را برشمردند. مهدوی و نعمتی (۱۳۹۷) نیز مکان مناسب و هم‌دوره‌ای بودن را زمینه ازدواج دانشجویی مطرح کردند.

سومین درون‌مایه اصلی در این پژوهش چالش‌های ازدواج دانشجویی بود که از جمله آن می‌توان به مخالفت و سخت‌گیری خانواده‌ها، مهیا نبودن شرایط، عدم حمایت دانشگاه، مشکلات مالی و شغلی، اختلاف فرهنگی و عدم وجود امکانات مناسب در دانشگاه اشاره کرد. خلجی نیا و همکاران (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به چالش‌های ازدواج دانشجویی اشاره نمودند و از چالش‌های پیش رو در این زمینه به هزینه‌ها، اشتغال، مسکن و فشار تحصیلی اشاره نموده‌اند. دغدغه شغل، مسکن و تأمین هزینه‌های زندگی، از یک طرف و دغدغه تحصیل، از سوی دیگر شیرینی ازدواج را برای دانشجویان تلخ کرده است. بسیاری از تحقیقات مانند پژوهش کاظمی‌پور (۱۳۸۸) نیز این موانع و چالش‌ها را از جمله موانع ازدواج بیان کرده‌اند. عوامل تسهیل‌کننده در ازدواج دانشجویی نیز آخرین درون‌مایه در این پژوهش بود که شامل حمایت خانواده‌ها، حمایت دوستان و آشنایان، وجود نهادهای حمایتگر در دانشگاه، رفتار منطقی و عاقلانه زوجین، قناعت و ساده‌زیستی زوجین، شناخت مستقل و فردی، مشاوره، علاقه‌مندی، شرایط محیطی دانشگاه، امکانات موجود، قناعت و ساده‌زیستی زوجین و اعتقاد و باورهای مذهبی است. خلجی نیا و همکاران (۱۳۹۷) حمایت خانواده، استقلال و هویت‌یابی را از عوامل ثبات و حمایت در ازدواج دانشجویی دانستند. غنیمتی و مهدوی (۱۳۸۷) نیز به نقش تسهیل‌گر دانشگاه در امر ازدواج دانشجویی اشاره کرده‌اند.

با توجه به مطالب فوق همان‌گونه که ازدواج دانشجویی همراه با تجربه‌های خوب و حس زیبا و ... است، دارای موانع و چالش‌هایی از جمله مخالفت خانواده، مشکلات مالی، مشکلات تحصیلی، تفاوت فرهنگ‌ها و ... نیز هست. بنابراین لازم است جهت ترویج ازدواج دانشجویی و حتی ازدواج آسان، موانع لازم بررسی و راهکارهایی از جمله ارائه تسهیلات مختلف مثل در اختیار قرار دادن رایگان سالن‌های دستگاه‌های اجرایی، همیاری در هزینه‌های ازدواج، کاستن از هزینه‌های اضافه، پرداخت وام‌های قرض‌الحسنه برای ازدواج، ایجاد شغل‌های پاره‌وقت در دوران تحصیل و مانند آن، تشویق به زندگی در کنار خانواده یکی از زوجین، قائل شدن امتیاز ویژه برای استخدام جوانان ازدواج کرده پیشنهاد شود.

پیشنهاد می‌گردد در آینده پژوهش‌های بیشتری در این زمینه انجام و نقاط قوت و ضعف ازدواج دانشجویی بررسی شود. همچنین امکانات و تسهیلات بیشتری در اختیار این دانشجویان قرار بگیرد. به علاوه، بانک اطلاعاتی جامع در زمینه ازدواج‌های دانشجویی تشکیل و پژوهش‌های بیشتر در مورد اثربخشی این‌گونه ازدواج‌ها انجام می‌شود.

البته باید توجه داشت که بنا به اهمیت و حساسیت مشکلات ناشی از ازدواج دانشجویی و روابط بین زن و مرد، دسترسی به مشارکت‌کنندگان و جلب رضایت آنان برای شرکت در مطالعه دشوار بود و به زمان زیادی نیاز داشت.

منابع

- آقای، اصغر. (۱۳۸۱). «بررسی دیدگاه دانشجویان نسبت به ازدواج دانشجویی». خلاصه مقالات همایش ازدواج دانشجویی: راهکارها و چالش‌ها. اصفهان، دانشگاه صنعتی.
- پناهی، علی‌احمد. (۱۳۸۵). «ازدواج در اسلام؛ با نگاهی به کارکردهای تربیتی و روان‌شناختی». معرفت. ۱۰۴.
- تاج‌بخش، غلامرضا و نصیری، محمد. (۱۴۰۰). «رابطه متغیرهای اقتصادی و افزایش سن ازدواج با رویکرد سیاست‌های کلی جمعیت». فصل‌نامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۱۱۹، صص ۸۲-۱۰۳.
- جوادی آملی. (). «خانواده متعادل و حقوق آن. قم: اسراء»
- حسن‌زاده، صالح. (۱۳۹۴). «عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی». پژوهش‌نامه معارف قرآنی. ۴(۱۵)، صص ۴۵-۶۸.
- حیدری، محمود؛ مظاهری، محمدعلی و پور اعتماد، حمیدرضا. (۱۳۸۳). «ساخت و هنجاریابی پرسش‌نامه رغبت سنج ازدواج، نسخه دانشجویی». مجله روان‌شناسی، ۸.
- خجسته مهر، رضا؛ محمدی، علی و عباسپور، رضا. (۱۳۹۵). «نگرش دانشجویان متأهل به ازدواج: یک مطالعه کیفی». مجله روان‌پرستاری. ۴(۲).
- خلجی‌نیا، زهره؛ عباسی، محمد و خاکی، ایمانه. (۱۳۹۷). «تجربه زیسته ازدواج دانشجویی: مطالعه پدیده‌شناسی». مجله دانشکده علوم پزشکی قم. ۱۲(۵).
- شریفی، احمد حسین. (۱۳۹۱). همیشه بهار: اخلاق و سبک زندگی اسلامی. قم: نشر معارف
- شریعتی کمال‌آبادی، محسن؛ اسماعیلی، رضا و حجازی، سیدناصر. (۱۴۰۰). «تدوین مدل پایداری ازدواج بر اساس عوامل اجتماعی و رضایت از روابط زناشویی در ازدواج‌های دانشجویی و رتبه‌بندی این عوامل». نشریه علمی روان‌شناسی اجتماعی. ۹(۶۱)، صص ۹۱-۱۰۳.
- صانعی، ا. و نیکبخت ناصرآبادی، ع. (۱۳۸۴). روش‌شناسی تحقیقات کیفی در علوم پزشکی. تهران: برای فردا
- غنیمتی، حسن و مهدوی محمدصادق. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر ازدواج دانشجویی بر روی ابعاد کارکردی عام نظام اجتماعی». فصل‌نامه خانواده پژوهی. ۴(۱۶)، صص ۳۸۷-۴۰۵.
- غضنفری، احمد. (۱۳۹۱). «بررسی عوامل مؤثر بر رضایت از زندگی ازدواج‌های دانشجویی». فصل‌نامه فرهنگی-تربیتی زنان و خانواده. ۷(۲۰)، ص ۴۵.

تجربه زیسته فرصتها و چالشهای ازدواج دانشجویی (مطالعه دانشجویان دانشگاههای بیرجند)

- طهماسبی، احمد. (۱۳۹۷). مدیریت مشاجرات خانوادگی. قم: یاقوت
- قوتی سفیدسنگی، علی؛ شهابی، محمود و حسن‌زاده چوکانلو، حسین. (۱۳۹۵). «تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر رضایت در ازدواج‌های دانشجویی». فصل‌نامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان. ۶(۲۱)، صص ۱۳۵-۱۵۶.
- کاظمی‌پور، شهلا. (۱۳۸۸). «سنجش نگرش جوانان نسبت به ازدواج و شناخت آثار و پیامدهای آن با تأکید بر ازدواج‌های دانشجویی». فرهنگ در دانشگاه اسلامی. ۱۳(۲)، صص ۷۵-۹۵.
- کیهان. (۱۳۹۸). «دانشگاه». چهارشنبه ۱۶ بهمن ۱۳۹۸، شماره ۲۲۳.
- لر، هیت و مکرنسکی، سوزان. (۱۳۸۶). معجزه گفت‌وگو: راز دستیابی به زندگی مشترک عاشقانه و مستحکم. تهران: صابری
- مهدوی، محمد و نعمتی، شهروز. (۱۳۹۷). «بررسی علل انتخاب ازدواج دانشجویی در بین دانشجویان: مطالعه پدیدارشناختی». معرفت فرهنگی اجتماعی. ۱۰(۱)، صص ۹۱-۱۰۳.
- میرمحمد صادقی، مهدی. (۱۳۸۳). «ازدواج (آموزش پیش از ازدواج)». اصفهان، معاونت پیشگیری سازمان بهزیستی.
- Mason, M. (2010). "Sample size and saturation in PhD studies using qualitative interviews". Forum: Qualitative Social Research, 11(3). 1-15.
- Morrow, R., Rodriguez, A., King, N. (2015). "Colaizzi's descriptive phenomenological method". The Psychologist, 28(8), 643-644

